

Bilgi düzensizliği çağına giriş

20 Şubat 2021

"Fake news" yani "sahte haber" kavramı, artık tek başına internetteki bilgi düzensizliğini ve bilgi kirliliğini açıklayabilmek için yeterli değil. Bunun iki nedeni var: İlk olarak, yanıltıcı veya yanlış bilgi içeren içeriklerin çoğu haber görünümünde olmaya çalışmıyorlar, sosyal medya hesaplarından, bloglardan ve kapalı mesajlaşma uygulamalarından iletiliyorlar. İkincisi ise çoğu yanlış bilginin tamamen 'sahte' olmaması. Yani yanıltıcı bilgilerin bir kısmı, içerisine doğru bilgileri de sıkıştırarak yanlış yönlendirmeye çalışıyor. Bu da yanlış bilgi sorununu "sahte haber" kavramına indirgenemeyecek karmaşık bir sorun haline getiriyor.

Yanlış bilginin pek çok türü var. Aşağıdaki tablo Teyit'te kullandığımız yedi yanlış bilgi türünü açıklıyor. (**ileri okuma:** [Doğrulama El Kitabı: Bilgi Düzensizliği Çağı](#))

Bunun yanı sıra yanlış bilgiler üretilme veya paylaşılma nedenlerine göre de sınıflandırılıyorlar.

- Yanlış olduğu fark edilmeden ya da herhangi bir kasıt olmadan paylaşılan yanlış içeriklere **mezenformasyon**, yani yanlış bilgi, deniyor.
- Kasten yanıltılmak için üretilmiş ve yayılmış yanlış bilgiler ise **dezenformasyon** olarak tanımlanıyor.
- Doğru bilginin zarar verme amacıyla kullanılması ise **malenformasyon** olarak biliniyor.

BİLGİ DÜZENSİZLİĞİ TÜRLERİ

Yanlış bilgiyi yayan aktörlerin çok farklı [motivasyonları olabiliyor](#).

Komplo teorisyenleri: Komplo teorileri hiçbir şeyin tesadüf olamayacağı, her şeyin birbirine bağlı olduğu ve hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı önermeleri üzerine [kuruluyor](#). Komplo teorisyenleri sansasyonel bir diller ve genellikle başka komplo teorilerinden alıntılar yaparak yanlış anlatıları yaygınlaştırırlar. (İleri okuma: [Komplo teorilerini anlamak, teşhis etmek ve başa çıkmak](#))

Taklit hesaplar: İtibarı yüksek bir haber sitesi, çok tanınan siyasi bir isim veya çok takipçili bir ünlüyü taklit eden hesaplar, sanki o kişi veya kurum tarafından paylaşılmış görünümü yaratarak yanlış bilgi yayıyorlar.

İçerden gizli bilgi sızdırıcılar: Özellikle salgınla birlikte hasta yakını olduğunu söyleyen, hastaneden geldiğini ya da doktor olduğunu iddia ederek halkla paylaşılmayan bilgileri söylediğini iddia eden kişilerin gönderdiği ses kayıtları ve mesajlar bu kategori içine giriyor.

Botlar: Botlar, insanların kullandığı hesaplar gibi davranmaları için [eğitilebiliyor](#) ve sosyal mecralarda botlar, halkı yanlış yönlendirmek için sistematik olarak yanlış bilgi paylaşabiliyorlar. Bir anda çok konuşulanlar arasına giren (TT (*trendtopic*) olan) konular, sürekli kullanılmaya başlayan etiketler botlar tarafından öne çıkarılıyor olabilir.

Şakacılar: Güldürmek ve eğlendirmek amacıyla üretilen şaka veya parodi içerikler, başkaları tarafından gerçekmiş gibi algılanabiliyor ve paylaşılabilir. Gerçek olduğuna inanılarak paylaşılan bir parodi içerikse, yanlış bilginin türlerinden biri haline geliyor.

Ünlüler: Çok takipçili hesapların kasten ya da kasıt olmadan paylaştıkları yanlış bilgiler çok fazla insana ulaşabiliyor.

Kutuplaştırma yönelik nefret söylemi üretenler: Belli grupları hedef alarak onlar hakkında sistematik olarak yanlış bilgi yayan aktörler bireylere ve toplumlara zarar veriyor ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştiriyor.

Akrabalar: Yakınları için endişe ve kaygı duyan ve onları uyarmak isteyen yakınlar ve akrabalar, yanlış veya yanıltıcı bilgi içeren mesajları birbirlerine iletebiliyorlar. Yardım etme amacı olsa da bu çaba, yanlış bilgilerin yayılmasına neden oluyor.

Siyasetçiler: Belirli bir siyasi görüşe yönelik fikirleri güçlendirmek veya muhalif tarafın söylemlerini zedelemek amacıyla siyasetçiler de yanlış bilgi paylaşan aktörler arasında olabiliyor.

Dolandırıcılar: Taklit mesajlar, sahte reklamlar veya tıklamanızı isteyen e-postalar para kazanmak için yanlış bilgi yayıyorlar.

Yanlış bilgiye karşı neden savunmasız olduğumuzu açıklamaya yarayan bazı kavramlar:

Teyit yanlılığı, bilişsel yanlılıklarımızdan biri. Hali hazırda sahip olduğumuz inançlar ve fikirlerle örtüşen ve onları doğrulayan bilgilere inanma ve bunun dışında kalan bilgileri reddetme eğilimi olarak [açıklanıyor](#).

Bilişsel cimrilik, daha az zihinsel çaba harcayarak, yani daha az düşünerek ve üzerinde daha az kafa yorarak, basit açıklamaları seçmek anlamına geliyor. Böylece üzerinde düşünmemiz ve değerlendirmemiz gereken bir yanlış bilgi gördüğümüzde, buna yeterince vakit ayırmayabiliyor ve doğru olduğunu [düşünebiliyoruz](#).

Yankı fanusu, sadece kendi fikirlerimize yakın olan görüşlerin yankılandığı ve sadece bu yankıları duyduğumuz ve dolayısıyla da sadece bunlardan haberdar olduğumuz çevrimiçi fanus. Yankı fanusundan çıkmak için birden çok kaynağa başvurabilir, desteklemediğiniz görüşlere dair içerikleri takip edebilir ve mevcut görüşlerinize örtüşen ve çelişen tüm bilgilere eleştirel yaklaşmayı alışkanlık haline getirebilirsiniz.

Filtre balonları: İnternetteki hareketlerinizi takip eden algoritmalar yardımıyla, sizin hoşunuza gidebilecek, beğeneceğiniz ve paylaşmak isteyeceğiniz içeriklerin önünüze çıkarılması. Yankı fanusu gibi filtre balonları da sizin yeni bakış açıları ve fikirlerle karşılaşmanızı engelliyor.

Algoritma: Bir görevin otomatik olarak gerçekleşebilmesi için düzenlenen işlemler zinciri olarak [tanımlanıyor](#). Algoritmalar, arama geçmişi, ziyaret edilen sayfalar, beğeniler ve paylaşımlar gibi kişinin etkileşime girdiği içerik türlerini veriler dahilinde tutuyor. Algoritmalar bu verilerden elde ettikleriyle kişilere özelleştirilmiş içerikler sunuyor ve platformda daha uzun süre zaman geçirmelerini sağlıyor.